

บทที่ ๕

บทสรุปและเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การสอนมโนทัศน์และหลักเกณฑ์ที่ได้จากวรรณกรรมร่วมสมัยเรื่อง - เขาช็อกกานต์ - ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่สี่" นี้ มีความมุ่งหมายสำคัญคือ เพื่อนำนวนิยายเล่มที่ดี เหมาะกับวัยและความรูของนักเรียนเข้ามาเป็นหนังสือประกอบการเรียนวิชาวรรณคดีไทย โดยเน้นเรื่องมโนทัศน์และหลักเกณฑ์เชิงสังคมและเชิงวรรณศิลป์ เพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักใช้ความคิดและมีวิจารณญาณในการอ่าน รวมทั้งเพื่อเผยแพร่วิธีการสอนวรรณกรรมร่วมสมัยแบบใหม่ๆ แก่ครูภาษาไทย อันจะเป็นผลให้การเรียนการสอนภาษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนอ่านวรรณกรรมหรือวรรณคดีในโรงเรียนมัธยมศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยได้นำนวนิยายเรื่อง "เขาช็อกกานต์" ไปให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สี่ แผนกศิลป์ โรงเรียนวัดน้อยใน จำนวน ๓๐ คน อ่าน หลังจากนั้นได้ให้ความรู้เรื่องการวิเคราะห์สรรพนามไทยและแนะแนวการอ่านนวนิยายโดยสังเขป แล้วให้ทำแบบฝึกหัด และตอบคำถามปากเปล่า รวมทั้งอภิปรายถึงนวนิยายที่อ่านในแง่ของโครงเรื่อง ลักษณะนิสัยตัวละคร และความคิดเห็นอื่นๆ ที่นักเรียนได้รับ

ผู้วิจัยรวบรวมความคิดเห็นที่ได้จากนักเรียนเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการสร้างมโนทัศน์และหลักเกณฑ์ที่ได้รับจากนวนิยายเรื่องนี้ หลังจากที่ได้แก้ไขปรับปรุงมโนทัศน์และหลักเกณฑ์ที่สร้างขึ้นแล้ว จึงนำเอามโนทัศน์และหลักเกณฑ์ทั้งหมดนั้นเป็นข้อมูลในการเขียนบทเรียน เนื้อหาของบทเรียนที่เขียนขึ้นนี้ ได้ค้นคว้ารายละเอียดหลายด้านจากที่ต่างๆ ประกอบทั้งความคิดเห็นของนักวิจารณ์และความคิดเห็นส่วนตัวของผู้วิจัยส่วนหนึ่ง แบบฝึกหัดและแบบทดสอบตัวอย่างอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งแบบทดสอบและแบบฝึกหัดตัวอย่างบางส่วนได้ดัดแปลงปรับปรุงจากที่นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างประชากร

เมื่อเขียนบทเรียนแล้ว ได้นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิช่วยประเมินผล ๔ ท่าน คือ

๑. ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ศาสตราจารย์ประจำแผนกประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้เชี่ยวชาญทางภาษาไทย มีความสนใจและมีความสามารถด้านการประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรอง

๒. อาจารย์กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ หัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร อาจารย์พิเศษวิชาวรรณคดีไทย คณะครุศาสตร์ และวิชาวรรณคดีวิจารณ์ วรรณกรรมสำหรับวัยรุ่น บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีความสามารถด้านการประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรอง และเป็นกรรมการผู้หนึ่งในการตัดสินวรรณกรรม ส.ป.อ.

๓. อาจารย์บุญนำ บุญเสวี ศึกษานิเทศก์สายวิชาภาษาไทย มีความสามารถและความสนใจด้านการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย

๔. อาจารย์กาญจนา ศุกรสุยานนท์ ศึกษานิเทศก์สายวิชาภาษาไทย มีความสนใจในด้านการอ่านนวนิยายรวมสมัย

สรุปผลการวิจัย

ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับนวนิยายเรื่อง "เขาช่ออ้วนคั"

ก. ลักษณะนิสัยตัวละคร

๑. กานต์ นักเรียนมีความเห็นว่ากานต์เป็นคนมีลักษณะนิสัยดังนี้คือ นักเรียนร้อยละ ๑๐๐ เห็นว่าเป็นคนสุจริตในหน้าที่ เห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ร้อยละ ๘๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนมีอุดมคติ ร้อยละ ๘๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนซาดอารมณ์ขัน เอาจริงเอาจังตลอดชีวิตเกินไป ร้อยละ ๘๐.๐๐ เห็นว่ามีความเอื้อเฟื้อรักเพื่อนมนุษย์ มีนิสัยสุภาพ ร้อยละ ๖๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนซื่อสัตย์ต่อภรรยา ร้อยละ ๖๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนดีเกินไป มุ่งแต่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์จนลืมภรรยาของตน ร้อยละ ๑๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนมีความคิดฉลาดสมัย ร้อยละ ๑๐.๐๐ เห็นว่าเป็นคนไม่ชอบเข้าสังคม ร้อยละ ๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนมีพิธีมานะ ไม่ยอมลงให้ใคร และเห็นว่าเป็นคนรักความยุติธรรม ไม่ถือตัว ร้อยละ ๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนประหยัด และเห็นว่าเป็นคนซาดความเข้าใจต่อความรู้สึกอ่อนไหวของผู้หญิง

๒. หุทัย นักเรียนมีความคิดเห็นว่าหุทัยเป็นคนมีลักษณะนิสัยดังนี้ คือ รอยละ ๕๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนรักสวยรักงาม และมีความสามารถในการคิดแปลงของใจ รู้จักประหยัด รอยละ ๕๐.๐๐ เห็นว่าเป็นคนร่าเริง ชอบเที่ยว รักสนุก รอยละ ๔๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนขาดความอดทนต่อชีวิต รอยละ ๔๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนอ่อนหวาน และใจคออ่อนไหว รอยละ ๒๖.๖๖ เห็นว่าเป็นผู้หญิงที่มีความคิดทันสมัย รอยละ ๒๓.๓๓ เห็นว่าเป็นผู้หญิงที่มีใจกว้าง เรขาคณิต รอยละ ๑๐.๐๐ เห็นว่าเป็นคนยึดมั่นในความคิดของตนเอง และเห็นว่าเป็นผู้หญิงที่ชอบเพ้อฝัน และไม่สนใจการบ้านการเรือน รอยละ ๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว

๓. โทมร นักเรียนมีความคิดเห็นว่าโทมรเป็นคนมีลักษณะนิสัยดังนี้ คือ รอยละ ๙๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนชอบสนุก ใจเวลาไม่เป็น รอยละ ๙๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนทันสมัย มีรสนิยมสูง รอยละ ๔๖.๖๖ เห็นว่าเป็นชายที่ไม่มีศีลธรรม เห็นแก่ตัว รอยละ ๔๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนพุ่มเฟิย รอยละ ๓๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนที่มีรักแท้ และมั่นคงในความรัก ยึดถือความรักเป็นใหญ่ รอยละ ๒๓.๓๓ เห็นว่าไม่มีหลักในการใช้ชีวิต รอยละ ๑๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนที่รู้จักเสียสละ รอยละ ๑๐.๐๐ เห็นว่าเป็นคนที่มีนิสัยชอบดูถูกผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าตน

๔. นายอำเภอ นักเรียนมีความคิดเห็นว่านายอำเภอเป็นคนมีลักษณะดังนี้ คือ รอยละ ๑๐๐ เห็นว่าเป็นข้าราชการที่ทุจริตต่อหน้าที่ รอยละ ๕๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว รอยละ ๙๐.๐๐ เห็นว่าเป็นคนเอาแต่ใจตัว ขาดเหตุผล รอยละ ๕๓.๓๓ เห็นว่าใช้อำนาจหน้าที่ข่มเหงชาวบ้าน รอยละ ๓๐.๐๐ เห็นว่าเป็นคนชอบประจบประแจง ขาดความยุติธรรม รอยละ ๒๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนชอบวางท่าข่มผู้อื่น ไม่เคารพความดีของผู้อื่น รอยละ ๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนหูเบา เชื้อคนงาย

ข. ความคิดเห็นทั่วไป

๑. ลักษณะนิสัยและความเป็นอยู่ของชาวชนบท

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะนิสัยและความเป็นอยู่ของชาวชนบท มีดังนี้คือ รอยละ ๙๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนมีความกล้าหาญ อดทน ต่อสู้ กับ

ชีวิตตลอดเวลา ร้อยละ ๖๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ร้อยละ ๓๖.๖๖ เห็นว่าในชนบทกฎหมายควบคุมไม่ถึง ร้อยละ ๑๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนไม่มีมารยาท ชอบถือวิสาสะ ร้อยละ ๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนโง่เงา พูดยาไม่รู้เรื่อง

๒. ลักษณะนิสัยและความเป็นอยู่ของชาวกรุง

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะนิสัยและความเป็นอยู่ของชาวกรุง มีดังนี้ คือ ร้อยละ ๘๖.๖๖ เห็นว่าเป็นคนที่ชอบความหรูหรา ฟุ้งเฟ้อ และฟุ่มเฟือย ร้อยละ ๒๓.๓๓ เห็นว่าเป็นคนที่ไม่อดทน บอบบางต่อชีวิต ร้อยละ ๓๐.๐๐ เห็นว่าเป็นคนที่ใฝ่รับการศึกษาบรมมาดี

๓. ค่านิยมทั่วไปของสังคม

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทั่วไปของสังคม ดังนี้ คือ ร้อยละ ๘๓.๓๓ เห็นว่า คนที่มีเงินคือคนที่ใฝ่รับการยกย่องจากสังคม ร้อยละ ๒๓.๓๓ เห็นว่าอาชีพข้าราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติ

๔. ค่านิยมในการเลือกคู่ครอง

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมในการเลือกคู่ครอง ดังนี้ คือ ร้อยละ ๖๖.๖๖ เห็นว่า การเลือกคู่ครองควรคำนึงถึงรสนิยมเป็นสำคัญ ร้อยละ ๒๓.๓๓ เห็นว่าการเลือกคู่ครองควรคำนึงถึงความรักและความเข้าใจกัน ร้อยละ ๒๖.๖๖ เห็นว่าการเลือกคู่ครองควรคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน ร้อยละ ๑๖.๖๖ เห็นว่าการเลือกคู่ครองควรคำนึงถึงความรักเป็นใหญ่

๕. ความสุขในชีวิตสมรส

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสุขในชีวิตสมรส ดังนี้คือ ร้อยละ ๑๖.๖๖ เห็นว่าคู่สมรสควรศึกษานิสัยของกันและกันให้เข้าใจก่อนแต่งงาน ร้อยละ ๓.๓๓ เห็นว่าสามีภรรยาต้องรู้จักเอาใจกัน ต้องมีความหนักแน่น ต้องรู้จักอดทน และต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน

๖. ระบบราชการของไทย

นักเรียนไม่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้

๗. สภาพข้าราชการส่วนหนึ่งของไทย

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพข้าราชการส่วนหนึ่งของไทยดังนี้

คือ ร้อยละ ๔๐.๐๐ เห็นว่าข้าราชการส่วนใหญ่ถูกประชาชน ร้อยละ ๓๐.๐๐
เห็นว่าข้าราชการและพวกล้วนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร้อยละ ๒๖.๖๖ เห็น
ว่าผู้บังคับบัญชาวางตัวเป็นนายที่เข้มงวดตอลูกน้อง ร้อยละ ๖.๖๖ เห็นว่าข้าราชการ
ส่วนใหญ่ไม่มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน

๘. อุปสรรคในการทำงานของแพทย์

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคในการทำงานของแพทย์ดังนี้
คือ ร้อยละ ๖๖.๖๖ เห็นว่ามีความขัดแย้งกันระหว่างความประพฤติของข้าราชการ
ที่สุจริตและทุจริต

๙. ค่านิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง
ชายหญิง ดังนี้คือ ร้อยละ ๓.๓๓ เห็นว่าผู้หญิงที่แต่งงานแล้วไม่ควรทิ้งสามีไปเที่ยว
กับชายอื่น

๑๐. อุดมคติของแพทย์

นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุดมคติของแพทย์ดังนี้ คือ ร้อยละ
๔๐.๐๐ เห็นว่าเป็นอาชีพที่ต้องเสียสละอย่างสูง

ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับบทเรียน

ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทเรียนในด้านต่างๆดังนี้ คือ

๑. เนื้อหาของบทเรียน

ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๔ ท่าน เห็นว่า เนื้อหาของบทเรียนละเอียด และ
สมบูรณ์มาก ๒ ท่านเห็นว่า บทเรียนนี้เป็นบทเรียนที่ครูให้นักเรียนเกือบทุกอย่าง
จนกลายเป็นอิทธิพลที่มีต่อนักเรียน ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งเห็นว่าวรรณกรรมนั้น
ควรมีองค์ประกอบหลายอย่าง ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือภาษา ซึ่งในบทเรียนนั้นมีน้อย
และผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านหนึ่งเห็นว่าเนื้อหาของบทเรียนเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
และเป็นที่น่าสนใจ คงจะช่วยให้การเรียนบรรลุเป้าหมายได้เป็นอย่างดี ตรงกับ
หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนระดับนี้รู้จักอ่านและ
พิจารณาหนังสือ

๒. ประโยชน์ที่จะมีต่อครูในการสอนวรรณคดีระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นตรงกันทั้ง ๔ ท่านว่า บทเรียนนี้มีประโยชน์ต่อครูในการสอนวรรณคดี เพราะไ้รวบรวมแนวความคิดในแง่มุมต่างๆไว้มาก สะดวกแก่ผู้สอนทั้งในด้านการเตรียมการสอน และการเตรียมกิจกรรมให้นักเรียน ได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวทางการสอนวรรณกรรมรวมสมัยต่อไป และช่วยให้ครูมี มโนทัศน์และเข้าใจลักษณะคุณค่าของงานวรรณกรรมดียิ่งขึ้น

๓. ประโยชน์ที่คาดว่านักเรียนจะได้รับจากบทเรียนนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งเห็นว่านักเรียนจะได้รับประโยชน์จากบทเรียน นี้ดีมาก เพราะการตั้งมโนทัศน์ทำได้ตรงและชัดเจนดี ท่านหนึ่งเห็นว่านักเรียนจะ ได้รับความเพลิดเพลิน และรู้สึกสนุกสนาน เมื่อตนเองสามารถวิจารณ์เรื่องที่ตน อ่านได้ ได้รับความรู้เกี่ยวกับการวางโครงเรื่อง การใช้สำนวนโวหารและภาษา ที่ดี ท่านหนึ่งเห็นว่านักเรียนจะเข้าใจวิเคราะห์วรรณกรรม เข้าใจแนวศึกษา วรรณกรรม รับทัศนคติจากผลของการวิเคราะห์ มีความสามารถในการอ่าน แบบวิเคราะห์มากขึ้น และเห็นคุณค่าของวรรณกรรม ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านหนึ่งคาด ว่างนักเรียนจะได้รับประโยชน์ตรงตามวัตถุประสงค์ของบทเรียนที่ผู้วิจัยวางไว้

๔. ข้อบกพร่องของบทเรียน

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งเห็นว่าบทเรียนนี้ควรเน้นความละเอียดสนใจ ความชัดเจนทางอารมณ์หรือความรู้สึกคล้อยตามของผู้อ่านตอนวนิยายที่อ่านด้วย ผู้ ทรงคุณวุฒิอีกท่านหนึ่งเห็นว่า การตั้งจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว ทำให้บทเรียนนี้ขาดคุณค่าทางมโนธรรม เพราะการสอนวรรณคดีโดยที่ความมุ่ง หมายออกเป็นเชิงพฤติกรรมอย่างเดียวทำได้ยาก ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งเห็นว่า ควรบอกว่าบทเรียนนี้เป็นขเรียนที่ใช้สอนนอกหรือในเวลาให้ชัดเจน และเป็นบท เรียนที่ละเอียดเกินไป ครูที่ใครจะอาศัยใช้บทเรียนนี้เกือบไม่ต้องใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถเลย จนอาจทำให้ครูขาดการคนควาเพิ่มเติมด้วยตนเอง ในบทเรียนนั้นควรวิจารณ์ส่วนดีและส่วนบกพร่องของบทเรียนเพียงเล็กน้อย แล้ว เว้นว่างให้เกิดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านหนึ่งเห็น ว่าควรมีข้อชี้ให้ครูได้ทราบโดยสรุปแล้วหนังสือเรื่องนี้ให้อะไรแก่ผู้อ่านอันเป็นจุด

เคนและรองฯลงไปตามลำดับ และค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในเรื่องนี้บางอย่างควรยอมรับ หรือควรแก้ไข เกี่ยวกับกิจกรรม ควรเน้นกระบวนการที่นักเรียนจะได้แบ่งกลุ่มย่อยและแสดงความคิดเห็นโต้ตอบกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และระหว่างสมาชิกระหว่างกลุ่ม โดยครูเป็นเพียงแต่เพียงผู้มีส่วนร่วมมากกว่าจะเป็นผู้ควบคุมการอภิปรายเสียเอง คุณค่าของกิจกรรมการเรียนรู้แบบนี้นั้น อยู่ที่การที่ครูมีอิทธิพลน้อยที่สุด และนักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมคิดและดำเนินการกิจกรรมไปมากที่สุด ซึ่งการจัดกิจกรรมแบบนี้อาจมีผลต่อการวัดผลว่าแบบวัดผลที่นำมาใช้นั้นคำตอบอาจจะออกมาไม่ตรงกับเฉลยก็ได้

๕. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งเห็นว่า เป็นบทเรียนที่ดี เป็นตัวอย่างในการสอนมีโน้ตค้นได้ ท่านหนึ่งเห็นว่า มีรายละเอียดเกินไปสำหรับระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ท่านหนึ่งเห็นว่า ควรระบุให้แน่นอนว่าสอนกี่ชั่วโมง และให้อภิปรายกี่ครั้ง แบบฝึกหัดบางบทยากเกินไประดับมัธยมปลาย และควรคำนึงถึงแนวคิดด้านพุทธศาสนาให้มากขึ้น อีกท่านหนึ่งเห็นว่า ควรศึกษาจุดประสงค์ของผู้ประพันธ์ในการเขียนเรื่องนี้ว่า เคยคำนึงถึงรายละเอียดที่มีผู้วิจารณ์ในแง่มุมต่างๆนั้นบ้างหรือไม่ เพียงไร

ข้อเสนอแนะ

๑. เพื่อที่จะทราบว่าบทเรียนนี้เหมาะสมกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่สี่หรือไม่ เพียงไร จึงควรมีการวิจัยต่อเนื่อง โดยการนำบทเรียนนี้ไปทดลองสอน เพื่อประเมินผลอีกครั้งหนึ่ง

๒. ครูที่ใช้อย่างนี้ควรจะเข้าใจว่าบทเรียนนี้เป็นบทเรียนตัวอย่าง (ไม่ใช่แบบอย่าง) ที่เสนอวิธีการสอนแบบหนึ่ง ซึ่งครูที่สอนวรรณกรรมร่วมสมัย อาจใช้เป็นกรณีศึกษาแนวทางที่จะสร้างบทเรียนเกี่ยวกับวรรณกรรมชิ้นอื่นๆต่อไป

๓. บทเรียนนี้เป็นเพียงตัวอย่างการสอนอ่านวรรณกรรมร่วมสมัยเล่มหนึ่ง ซึ่งครูที่ใคร่อาศัยแบบเรียนนี้อาจนำขึ้นและวิธีสอนจากบทเรียนนี้เพื่อนำไป

ทดลองใช้หรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของนักเรียนแต่ละกลุ่มในการสอนวรรณกรรมเรื่องอื่นต่อไป

๔. บทเรียนนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นแนวทางแก่ครูในการสอนอ่านวรรณคดีหรือวรรณกรรมเท่านั้น ครูควรพิจารณาตัดรายละเอียดบางอย่างออก หรือเพิ่มเติมส่วนที่เห็นว่าเหมาะสมและจำเป็นเข้าไปบ้าง ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจและดุลยพินิจของครูแต่ละคน

๕. ในการเลือกวรรณกรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สี่นี้ ครูควรคำนึงถึงหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ คือพิจารณาถึงความต้องการ และความสนใจตามวัยและเพศ รวมทั้งประสบการณ์ของนักเรียนด้วย

๖. ทางโรงเรียนควรจัดงบประมาณส่วนหนึ่งแก่ห้องสมุดในการเลือกซื้อวรรณกรรมที่ดีและเหมาะสมสำหรับวัยรุ่น

๗. ทางโรงเรียนควรส่งเสริมกิจกรรมการอ่านของนักเรียน เช่น อาจจัดนิทรรศการหนังสือใหม่ประจำปี และจัดขายหนังสือให้นักเรียนที่สนใจในราคาถูก ประกวดการวิเคราะห์ วิจัยหนังสือ เป็นต้น

๘. ทางกระทรวงศึกษาธิการ ควรมีหลักสูตรการอ่านวรรณกรรมรวมสมัยสำหรับนักเรียนสายสามัญศึกษา และเปิดโอกาสให้ทางโรงเรียนพิจารณาเลือกหนังสืออ่านสำหรับนักเรียนให้เหมาะแก่ความสามารถและวัย กับประสบการณ์ของนักเรียน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย